

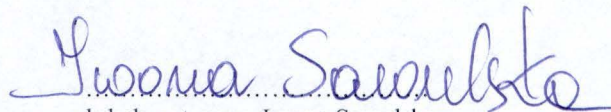
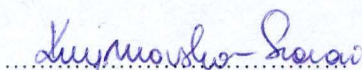
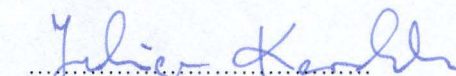
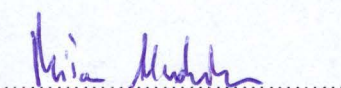
Instytut Nauk o Sztuce
Rada programowa kierunku *Muzykologia*

11 lutego 2022 r.

PROTOKÓŁ
z posiedzenia Rady programowej kierunku *Muzykologia*
w dniu 11 lutego 2022 roku

Obrady Rady programowej kierunku *Muzykologia*, która zebrała się w pełnym składzie, rozpoczęły się o godz. 10:00. Porządek obrad przebiegał następująco:

- 1) Koordynator kierunku poinformował Radę o pozytywnym zaopiniowaniu przez Wydziałową Komisję ds. Jakości Kształcenia Wydziału Nauk Humanistycznych KUL nowej dokumentacji programowej dla studiów I i II stopnia na kierunku *Muzykologia* dla cykli kształcenia rozpoczynających się w roku akademickim 2022/2023.
- 2) Rada zapoznała się z opiniami interesariuszy zewnętrznych, którzy bardzo pozytywnie ocenili przedłożony im do zaopiniowania program studiów I i II stopnia.
- 3) Rada zapoznała się z opiniami Uczelnianego Samorządu Studentów WNH dotyczącymi nowego programu studiów na kierunku *Muzykologia* (I i II stopień). Po wnikliwej analizie uwag studenckich Rada wystosowała pismo skierowane do USS, w którym ustosunkowała się do wszystkich poruszonych kwestii (Załącznik nr 1).
- 4) Rada podjęła decyzję o złożeniu wniosku do Władz Uczelni (za pośrednictwem Dziekana WNH) o nadanie następującym zajęciom formy „warsztatu”. Na studiach I stopnia: *Dyrygentura chóralna, Fortepian, Krytyka muzyczna, Prelekcja muzyczna, Aktualia muzyczne, Techniki cyfrowej obróbki dźwięku, Organy, Emisja głosu, Prowadzenie zespołu choralowego, Praktyka muzyczno-liturgiczna*. Na studiach II stopnia: *Czytanie partytur, Organy/Fortepian, Prowadzenie kościelnych zespołów muzycznych, Sztuka prezentacji i występów publicznych*.
- 5) Rada podjęła decyzję o wystosowaniu do Władz Uczelni pisma z prośbą o wyłączenie kierunku *Muzykologia* (studia I i II stopnia) z wymogu wskazanego w §8 pkt. 2 Zarządzenia Rektora KUL (ROP-0101-197/21) z 6 grudnia 2021 roku.

.....
dr Andrzej Gładysz
.....
dr hab. szt. muz. Iwona Sawulska
.....
dr Kinga Krzymowska-Szacoń
.....
dr hab. szt. muz. Jadwiga Kowalska
.....
dr hab. Miłosz Aleksandrowicz

Załącznik nr 1

Odpowiedź Rady programowej do USS KUL w sprawie uwag dotyczących nowego programu studiów na kierunku Muzykologia (I i II stopień).

Sz. P. Iga Adamczyk, Przewodnicząca USS KUL

Szanowna Pani,

Bardzo dziękuję za wyrażenie opinii przez Uczelniany Samorząd Studentów WNH w sprawie nowego programu studiów I i II stopnia dla kierunku *Muzykologia*. Dziękuję również za wyrażone sugestie i uwagi, które odbieram jako przejaw troski Studentów o możliwie najwyższą jakość kształcenia. Poniżej przedstawiam stanowisko Rady programowej kierunku *Muzykologia*, która na posiedzeniu w dniu 11 lutego 2022 r. wnikliwie przeanalizowała uwagi wystosowane przez Uczelniany Samorząd Studentów WNH.

Studia I stopnia

1. Uwaga nr 1: „w V semestrze jest więcej godzin niż wykazuje informacja w tabeli: w związku z powyższym suma wszystkich godzin przekracza 1980”.

Uwaga niezasadna: Załącznik nr 3 został sporządzony poprawnie i zawiera odpowiednią liczbę godzin w każdym z sześciu semestrów (odpowiednio: 400, 410, 360, 330, 315, 165), które po zsumowaniu tworzą 1080 godzin określonych w regulacjach Uczelni. Przypuszczam, że podstawą do sformułowania tej uwagi przez USS było zsumowanie modułów zajęć „do wyboru”, które nie są wliczane do całościowej liczby godzin. Do wspomnianej puli godzin nie wliczają się również praktyki zawodowe.

2. Uwaga nr 2: „Przedmiot *Małżeństwo i rodzina w antropologii chrześcijańskiej*, który według Zarządzenia powinien być realizowany w V semestrze studiów, w przedstawionym programie znajduje się w semestrze II”.

Uwaga zasadna: Niepoprawna lokalizacja wspomnianych zajęć została skorygowana.

3. Uwaga nr 3: „Za praktyki trwające 60 godzin przypisano jeden punkt ECTS, co również budzi nasze wątpliwości, ponieważ jeden punkt ECTS odpowiada od 25 do 30 godzin pracy studenta”.

Uwaga zasadna: Pomimo tego, że kryteria przypisywania określonej liczby punktów ECTS zajęciom i praktykom nie są kryteriami czysto matematycznymi (wynikają ze struktury wszystkich zajęć realizowanych w ramach specjalności) uwaga wydaje się być zasadna. W związku z tym liczba punktów dla obu bloków praktyk zostanie zwiększona do 2 punktów ECTS.

4. Uwaga nr 4: „język łaciński i grecki są przedmiotami sugerowanymi w Zarządzeniu z 6 grudnia 2021 r., nie spełniają przedstawionych w nich wymogów formalnych”.

Uwaga niezasadna: Rada programowa podjęła decyzję, aby wskazana we wspomnianym Zarządzeniu liczba godzin z języka łacińskiego (liczba ta nie jest nakazywana, ale zalecana) została zmniejszona z 60 do 30 przy jednoczesnej zmianie profilu kształcenia. Powodem takiego działania były informacje zwrotne zbierane od Studentów na przestrzeni ostatnich kilku lat, które wskazywały znaczną nieadekwatność nauki języka łacińskiego zogniskowanej na tzw. „łacinie klasycznej” bez odniesień językowych do obszaru muzyki. Mając na uwadze specyfikę kształcenia na kierunku *Muzykologia* Rada podjęła starania, aby dotychczasowy lektorat z j. łacińskiego (o profilu ogólnym) został zastąpiony specjalnie utworzoną grupą zajęciową ukierunkowaną na zagadnienia istotne dla Studentów muzykologii. Działanie to zostało zrealizowane po uzyskaniu pozytywnej opinii SPNJO KUL, po konsultacjach z kadrą lektorów prowadzących zajęcia oraz w porozumieniu z Działem Kształcenia, który zaakceptował zaproponowane rozwiązania.

5. Uwaga nr 5: „Wnioskujemy o zwiększenie godzin przedmiotu *Wprowadzenie do teorii* muzyki do 30 godzin w semestrze pierwszym oraz 30 godzin w semestrze drugim, który jest podstawą dla innych przedmiotów z teorii i wykonawstwa muzyki (np. Harmonii, Kształcenia słuchu i solfeża, Chóru i Fortepianu), a także z uwagi na brak wymogu potwierdzenia ukończenia szkoły muzycznej I lub II stopnia na etapie rekrutacji. 15 godzin przedmiotu w pierwszym semestrze i 15 w drugim to stanowczo za mało, aby biegle posługiwać się zapisem nutowym bez wcześniejszego przygotowania w szkole muzycznej, co jest niezbędne na dalszych etapach studiów muzykologicznych”.

Uwaga niezasadna: wskazany w niniejszej uwadze efekt kształcenia („biegłość posługiwania się zapisem nutowym”) nie jest realizowany wyłącznie na zajęciach z *Wprowadzenie do teorii*, ale na wszystkich zajęciach z obszaru sztuki muzycznej (tj. *Kontrapunkt, Harmonia, Dyrygentura chóralna, Kształcenie słuchu i solfeż, Chór, Fortepian*). Biegłości w zakresie posługiwania się zapisem nutowym nie można ponadto osiągnąć jedynie na zajęciach (konieczna jest praca własna Studenta).

6. Uwaga nr 6: „Wykład z Instrumentoznawstwa i akustyki muzycznej (rok I semestr I) porusza dwa obszerne działy. Akustyka muzyczna jest kolejnym przedmiotem, który powinien być podstawą do dalszej pracy muzykologa, dlatego wyrażamy obawę, że w połączeniu z instrumentoznawstwem może nie być wyłożony w takim stopniu, w jakim studenci powinni go poznać. Dodatkowo Instrumentoznawstwo w obecnej formie jest głównie organoznawstwem, a w dalszym toku studiów są zarówno zajęcia z Historii instrumentów muzycznych, jak i z Historii organów europejskich. W poprzednim planie studiów zajęcia instrumentoznawcze były właśnie połączone z historią instrumentów, co jak najbardziej się łączyło zagadnieniowo, a dzięki czemu dział akustyki studenci mogliby omówić dokładniej. Dodatkowo zwracamy uwagę, że to jedyne zajęcia z akustyki muzycznej w całym toku nauczania, co jeszcze bardziej

podkreśla ich wagę dla przyszłych muzykologów i instrumentologów. Uważamy tę zmianę za wyjątkowo niekorzystną w procesie nauczania”.

Uwaga niezasadna: kształcenie na kierunku *Muzykologia* nie jest ukierunkowane na te obszary akustyki, które – z samej definicji tego słowa – odnoszą się do nauk fizycznych i matematycznych (dotychczasowa nazwa tych zajęć sugerowała taki właśnie stan rzeczy). W naszym przypadku efekty uczenia się uzyskiwane na tym przedmiocie są ukierunkowane humanistycznie, co w praktyce przekłada się jedynie na znajomość akustycznych „właściwości” instrumentów muzycznych (w ujęciu estetycznym i historycznym), a nie na akustykę jako naukę fizyczno-matematyczną. Instytut nie posiada odpowiedniej aparatury technicznej, która umożliwiałaby przeprowadzanie technicznych pokazów z zakresu akustyki podczas zajęć. Naniesiona zmiana ma zatem jedynie charakter doprecyzowujący (wskazuje rzeczywisty profil prowadzonych zajęć). Doprecyzowanie, iż treścią kształcenia nie jest „akustyka”, ale „akustyka muzyczna”, która ponadto nie jest traktowana ściśle, ale w powiązaniu z instrumentoznawstwem, jest zatem działaniem koniecznym.

7. Uwaga nr 7: „Zajęcia z Fortepianu i Chóru są przewidziane tylko na pierwszy rok kształcenia po 15 godzin na semestr, co jak na charakter kierunku, jest niewielką ilością. Ponadto warsztaty z emisji głosu, niezbędne do uczestniczenia w zajęciach chóru, są dopiero na V semestrze wyłącznie dla specjalności Muzyki kościelnej”.

Uwaga niezasadna: Zgodnie z treścią Załącznika nr 1 dokumentacji programowej kształcenie na kierunku *Muzykologia* jest realizowane dwutorowo. Obszarem wiodącym, i jednocześnie sankcjonującym istnienie kierunku, jest dyscyplina Nauk o sztuce (70% ECTS). Zajęcia z obszaru sztuki muzycznej (30% ECTS), mające charakter dopełniający dla dyscypliny Nauki o sztuce, zostały skonstruowane w taki sposób, aby Studenci mogli zdobyć wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne we wszystkich najważniejszych obszarach istotnych dla sztuki muzycznej w stopniu niezbędnym dla aktywności muzykologicznej. Efekty uczenia się założone dla zajęć z *Emisji głosu* (w ramach specjalności) są pokrewne dla zajęć *Kształcenie sluchu i solfeż*, które są realizowane przez wszystkich Studentów. Osoby zainteresowane rozwijaniem swoich umiejętności z *Emisji głosu* mogą wnioskować o uczęszczanie na te zajęcia w ramach bezpłatnego pakietu punktów ECTS.

8. Uwaga nr 8: „Na II roku na obu semestrach (łącznie 60 h) jest przedmiot Historia harmonii i kontrapunktu dla specjalności Krytyka i publicystyka muzyczna przy jednoczesnym braku przedmiotu, który przygotowywałby od podstaw studentów do pracy dziennikarskiej w redakcjach muzycznych, czasopismach czy chociażby wydawnictwach śpiewnikowych. Jedyne tego typu zajęcia są na ostatnim semestrze studiów (*Źródłoznawstwo i edytorstwo muzyczne*), podczas gdy na wcześniejszych etapach są zajęcia chociażby z Krytyki muzycznej i Aktualiiów muzycznych, które wymagają od studentów ogólnych umiejętności dziennikarskich”

Uwaga częściowo zasadna: Pragnę zwrócić uwagę, że wnioskowanie o usuwanie z programu studiów określonych zajęć wymaga wskazania miarodajnych i rzeczowych argumentów. Argumentem takim na pewno nie może być dążenie do „zastąpienia” jednych zajęć innymi. Poza tym wprowadzanie tego typu zmian musiałyby być zgodne z regulacjami określonymi w wytycznych programowych. W chwili obecnej wykładu fakultatywnego *Historia harmonii i kontrapunktu*, jak również każdego innego tego typu wykładu, nie można z przyczyn formalnych „zastąpić” zajęciami przygotowującymi „od podstaw studentów do pracy dziennikarskiej w redakcjach muzycznych, czasopismach czy chociażby wydawnictwach śpiewnikowych”. Zajęcia takie – ze swojej definicji – nie mogłyby mieć przecież formy wykładu, ale ćwiczeń lub warsztatów. Tymczasem regulacje Uczelni nie przewidują formuły zajęć „ćwiczeń fakultatywnych” lub „warsztatów fakultatywnych”. Myślę, że w tej sytuacji działaniem bardzo wskazanym byłoby to, aby USS WNH wystosował pismo do Władz Uczelni z prośbą o wprowadzenie do obowiązujących Regulacji takich zapisów, które poszerzyłyby możliwość realizacji procesu dydaktycznego na zasadzie fakultatywnej o ćwiczenia i warsztaty. Rada programowa dostrzega konieczność wcześniejszego przygotowania Studentów do „umiejętności dziennikarskich”. Pragnę poinformować, że treści kształcenia zajęć *Krytyka muzyczna*, *Prelekcja muzyczna* i *Aktualia muzyczne* zostały poszerzone o tego typu zagadnienia, co wskazano w zaktualizowanych kartach przedmiotów.

9. Uwaga nr 9: „W ostatnich latach z programu studiów zniknęły przedmioty, które uczyłyby różnych form transkrypcji zapisów muzycznych (transkrypcja muzyki wokalnie-instrumentalnej, transkrypcja nagrań, komputerowa edycja partytury muzycznej, które nie tylko uczyły poprawności zapisów, ale również były podstawą do prowadzenia dokumentacji etnomuzykologicznej prowadzonych badań terenowych. Sam program zajęć etnomuzykologicznych został okrojony w znacznym stopniu, co nie pozwoli na wykształcenie studentów w kierunku późniejszego prowadzenia badań terenowych i ich poprawnej archiwizacji”.

Uwaga niezasadna: Pragnę zaznaczyć, że zajęć poświęconych „transkrypcji muzyki wokalnie-instrumentalnej” w programie studiów na kierunku Muzykologia nie było nigdy. Nie mogły być więc one z niego usunięte. Rada programowa uznała, że zajęcia z „transkrypcji nagrań”, które funkcjonowały w minionych edycjach programu, miały profil zbyt specjalistyczny (jedna z wąskich gałęzi etnomuzykologii), aby były realizowane przez wszystkich studentów bez względu na ich profilowane zainteresowania. Zajęcia *Komputerowa edycja partytury muzycznej* są częścią programu studiów II stopnia, a w połączeniu z zajęciami *Metodologia badań etnomuzykologicznych* są wystarczające dla kształcenia w obszarze „prowadzenia dokumentacji etnomuzykologicznej prowadzonych badań terenowych”. Nie jest ponadto prawdą, że „sam program zajęć etnomuzykologicznych został okrojony w znacznym stopniu” co jakoby miało uniemożliwiać „wykształcenie studentów

w kierunku późniejszego prowadzenia badań terenowych i ich poprawnej archiwizacji”, ponieważ wszystkie zajęcia powiązane z badaniami naszych katedr są w równym stopniu zbalansowane. Obszar monodii liturgicznej (60 godzin): *Teoria chorału gregoriańskiego*, *Prawodawstwo muzyki liturgicznej*. Obszar etnomuzykologii (60 godzin): *Polski folklor muzyczny*, *Etnomuzykologia*. Obszar instrumentologii (60 godzin) *Paleografia: muzyka menzuralna i tabulatury*, *Historia instrumentów muzycznych*. Obszar polifonii religijnej (60 godzin): *Paleografia łacińska*, *Historia notacji muzycznej*.

10. Uwaga nr 10: „W planie studiów widnieją zajęcia z Prawodawstwa muzyki liturgicznej, która zapewne będzie interesowała w większym stopniu studentów ze specjalizacji Muzyka kościelna, brakuje natomiast przedmiotu z zakresu ogólnego Prawa autorskiego”.

Uwaga niezasadna: Ze względu na istotę programu kształcenia na kierunku *Muzykologia*, który ma zapewnić Studentowi zapoznanie się ze wszystkimi potencjalnymi obszarami jego przyszłej aktywności zawodowej, twierdzenie, iż określony przedmiot „będzie interesował w większym stopniu” wyłącznie Studentów określonej specjalności, jest pozbawione miarodajnych podstaw. *Prawodawstwo muzyki liturgicznej* nie jest przedmiotem wysoce specjalistycznym i daje jedynie wstępne rozeznanie we wskazanym zakresie. Przedmiot *Multimedia a prawa autorskie* znajduje się w programie studiów II stopnia, które stanowią naturalną kontynuację procesu kształcenia na studiach I stopnia.

11. Uwaga nr 11: „W planie studiów, szczególnie na specjalności Krytyka i publicystyka muzyczna, nie ma żadnego przedmiotu z zakresu dziennikarstwa lub prawa prasowego i autorskiego”.

Uwaga niezasadna: Postulat Studentów oczekujących „przedmiotu z zakresu dziennikarstwa lub prawa prasowego i autorskiego” jest spełniony (uwaga zawarta w opinii USS WNH mówi przecież o jednym z dwóch wymienionych przedmiotów; nie wskazano preferencji jednego z nich). Przedmiot *Multimedia a prawa autorskie* znajduje się w programie studiów II stopnia, które stanowią naturalną kontynuację procesu kształcenia na studiach I stopnia. Pragnę ponadto poinformować, że treści kształcenia zajęć *Krytyka muzyczna*, *Prelekcja muzyczna* i *Aktualia muzyczne* zostały poszerzone o wskazane zagadnienia, co wskazano w zaktualizowanych kartach przedmiotów.

12. Uwaga nr 12: „Na V semestrze wpisano trzy przedmioty z zakresu Historii muzyki z literaturą muzyczną (romantyzm, muzyka polska XIX wieku, muzyka polska XX i XXI wieku), co w naszej ocenie jest dość obciążające studenta na tym etapie studiów, podczas gdy na VI semestrze jest tylko jeden przedmiot obowiązkowy i o wiele mniejsze obciążenie studentów z przedmiotów historycznych”

Uwaga niezasadna: Zgodnie z przyjętym standardem kształcenia ostatni semestr studiów przeznaczony jest na pisanie pracy dyplomowej. Z tego powodu rozkład zajęć na wszystkich sześciu semestrach został ułożony tak, aby zapewnić Studentom możliwie największy

komfort pracy i niezbędny czas na opracowanie wybranego tematu badawczego (praktyka taka stosowana jest na wielu kierunkach i wielu uniwersytetach).

13. Uwaga nr 13: „[...] kierunek nie oferuje żadnego przedmiotu z zakresu współczesnej muzyki niewysokiej (w tym muzyki rozrywkowej XX i XXI wieku), jej historii, tworzenia, opisywania w literaturze, klasyfikowania i demarginalizacji jej na gruncie dziedziny muzykologii”.

Uwaga zasadna: Karty przedmiotów dla zajęć *Historia muzyki z literaturą muzyczną - XX i XXI wieku* oraz *Historia muzyki z literaturą muzyczną - muzyka polska XX-XXI wieku* zostały uzupełnione o wnioskowane treści.

14. Uwaga nr 14: „Kierunek muzykologia jako dyscyplinę wiodącą w 70% deklaruje Nauki o sztuce, w 30% Sztuki muzyczne, natomiast nie deklaruje w ogóle Historii wśród dyscyplin nauk humanistycznych”.

Uwaga niezasadna: Obszar tzw. „historii powszechnej” jest innym obszarem niż historia muzyki, która koncentruje się na wytworach sztuki. Nie ma więc podstaw do przypisania jej do dyscypliny „historia powszechna”. Do 2017 roku kierunek Muzykologia (na KUL) wykazywał wyłącznie dyscyplinę z obszaru nauk humanistycznych. Obecna sytuacja jest efektem wdrożenia zaleceń pokontrolnych Polskiej Komisji Akredytacyjnej na mocy uchwały Senatu KUL. W poprzedniej klasyfikacji dyscyplin naukowych muzykologia była faktycznie subdyscypliną historii. Obecnie jest jednak klasyfikowana do obszaru nauk o sztuce.

15. Uwaga nr 15: „W programie studiów nie wzięto pod uwagę zajęć uczących podstaw sztuki kompozytorskiej oraz budowy partytur”

Uwaga niezasadna: Brak w programie literalnej nazwy zajęć o wskazanym profilu nie oznacza, że kwestie dotyczące sztuki kompozycji i partytur zostały pominięte. Wręcz przeciwnie. Wskazane kwestie są bowiem omawiane na kilku zajęciach (m.in. *analiza muzyczna, kontrapunkt*). Dodam, że kwestie te są rozwijane na studiach II stopnia na wykładzie pt. Historia technik kompozytorskich.

16. Uwaga nr 16: „Byłoby dobrze, gdyby Historia muzyki z literaturą muzyczną - muzyka staropolska, zarówno wykład jak i ćwiczenia trwały po 45 min i przez 2 semestry”.

Uwaga niezasadna: Obecny układ, rozplanowanie i sekwencja zajęć z historii muzyki (różnych okresów historycznych) jest optymalnie zbalansowana. Tworząc ów układ uwzględniono nie tylko porządek chronologiczny epok, ale również powiązania z innymi zajęciami realizowanymi w danych semestrach.

17. Uwaga nr 17: „Myślmy również, że Praktyka muzyczno-liturgiczna na specjalności muzyka kościelnej powinna pojawić się później, np. w IV albo V semestrze, ponieważ do tego przedmiotu potrzebne są podstawy gry na organach. W tej sytuacji Emisja głosu mogłaby się pojawić wcześniej, np. w III semestrze”.

Uwaga zasadna: Wnioskowane zajęcia zostały przeniesione na semestr V.

Studia II stopnia

Odnosząc się do sugestii dotyczącej sprawdzenia liczby punktów ECTS w praktykach pragnę zaznaczyć, że jest ona określona w Rozporządzenia MNiSW z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela. Sugestię zmian przedmiotów specjalizacyjnych (Animacja kultury muzycznej) uznać należy za bezzasadną ponieważ treści przekazywane na zajęciach *Muzyka w przestrzeni sakralnej* są ukierunkowane na niezwykle istotny obszar potencjalnej aktywności zawodowej absolwentów muzykologii. Przestrzeń sakralna (obiekty sakralne) jest przecież miejscem organizowania wielu koncertów i festiwali – również tych bardzo prestiżowych. Za bezzasadny należy również uznać postulat zwiększenia liczby godzin zajęć *Muzyczne tradycje Europy* ponieważ obecna proporcja liczby godzin i punktów ECTS jest wynikiem jednego z istotniejszych założeń programowych, którym jest motywowanie Studentów do kreatywności i pracy własnej. Adresatem uwag odnoszących się do przedmiotów misyjnych nie jest Rada programowa naszego kierunku. Sugerujemy zwrócić się w tej kwestii bezpośrednio do Władz Uczelni.

Podsumowując pragnę zaznaczyć, że wraz z prośbą o wyrażenie opinii o nowym programie studiów przesłałem wszystkie karty przedmiotów, które otrzymałem od Pracowników do dnia 24 stycznia 2022 r. Niestety, pomimo bieżącego monitorowania sytuacji, nie wszystkie karty zostały mi przesłane. Zapewniam jednak, że w chwili obecnej dokumentacja programowa dla studiów I i II stopnia jest kompletna. Rada programowa z wnikliwością przeanalizowała wskazany w kartach przedmiotów nakład pracy własnej Studenta. W naszej ocenie wskazany czas jest absolutnym minimum niezbędnym do osiągnięcia zakładanych efektów uczenia się. Rada programowa zachęca zatem Studentów naszego kierunku do zwiększenia we własnym zakresie czasu poświęcanego na regularną pracę własną. Wszak *Repetitio mater studiorum est...*